

Herman Melvil

MOBI
DIK

Preveo
Milan S. Nedić

■ Laguna ■

PRVA GLAVA

VARKE

Zovite me Ismail. Pre nekoliko godina – svejedno baš koliko – imajući malo ili nimalo novca u kesi, a nemajući ničeg naročitog što bi me zanimalo na kopnu, naumio sam da malo proplovim morem i vidim vodeni deo sveta. To je moj način da se otremem sete i uredim krvotok. Kad god osetim da mi oko usta nailazi oporost; kad god mi se vlažni, rominjavi novembar javi u duši; kad god primetim kako i nehotice zastajem pred radnjama s mrtvačkim sanducima i priključujem se začelju svake pratnje koju sretnem; a naročito kada crne misli zavladaju mnome tako da je potrebno jako moralno načelo pa da me spreči da smišljeno zakoračim na ulicu i da methodski obaram ljudima šešire s glave – onda smatram da je krajnje vreme da se otisnem na more što pre mogu. To mi zamenjuje pištolj i metak. S filozofskim potezom Katon⁷ se baca na svoj mač; ja se mirno hvatam broda. Nema ničeg čudnog u ovome. Gotovo svi ljudi, ma ko oni bili, kad-tad oseće prema okeanu gotovo sasvim isto što i ja, samo oni to ne znaju.

Eto, tu je ostrvski grad Menhetn, opasan gatovima kao indijska ostrva koralskim sprudovima – sa svih strana ga zapljuskuje

⁷ M. Porcije Katon (95–46. g. pre n. e.), rimski republikanac, Cezarov protivnik, pobeđen ubio se u Utici u Africi.

trgovina. I desno i levo ulice vas vode ka vodi. Njegov krajnji donji deo je bedem, gde onaj gospodstveni gat ispiraju valovi i hlade povetarci, a koji nekoliko sati ranije nisu ni znali za kopno. Pogledajte gomile sveta što tamo pilje u vodu!

Prošetajte po gradu jednog bunovnog nedelnog popodneva. Idite od Korlis Huka do Kentiz Slipa, pa pored Vajthola na sever. Šta vidite? – Kao nemi stražari, svud oko grada, stoje hiljade smrtnih, zadubljeni u okeanske sanjarije. Neki se naslonili na kočeve; neki posedali na stubove lučne brane; neki gledaju preko ograde brodova iz Kine; neki gledaju visoko gore u brodsku oputu kao da se otimaju da dobiju još bolji izgled na more. Ali sve su to ljudi sa kopna, u dane preko nedelje sabijeni u letve i gips – vezani za tezgje, prikucani za klupe, zanitovani za stolove. Pa kako je to onda? Zar su zelena polja iščezla? Šta to oni rade?

Ta pogledajte samo! Evo nailaze nove gomile, koračaju pravo ka vodi, i vidi se, spremaju se za gnjuranje. Čudnovato! Ništa ih ne može zadovoljiti sem krajnje granice kopna; švrljanje po hladovini zavetrinaste strane onih tamo velikih robnih kuća neće biti dovoljno. Ne. Taj svet mora da priđe tačno toliko blizu vode koliko god mu je to moguće a da ne padne u nju. I eno ih stoje tamo – milja za miljom. Svi sa kopna, dolaze oni iz uličica i ulica, uskih i širokih, sa severa, istoka, juga i zapada. A ovde se svi združuju. Recite mi da li ih to ovamo privlači magnetska snaga kompasnih igala sa svih brodova?

Još nešto. Recimo da ste van grada; u nekom visokom jezerskom predelu. Pođite već kojom hoćete stazom i sigurno, deset prema jedan, ona vas odvodi u dolinu i ostavlja vas kraj vira neke reke. Ima čarolije u tome. Uzmite najrasejanijeg čoveka, i neka je on sav zadubljen u sanjarije – uspravite tog čoveka na noge, stavite mu noge u pokret, i on će vas neizostavno odvesti do vode, ako igde ima vode u celom tom kraju. Ako biste se ikad našli žedni u velikoj američkoj pustinji, pokušajte taj ogled ako se u sastavu vašeg karavana bude nalazio i neki profesor metafizičar. Da, da, kao što svako zna, razmišljanje i voda venčani su zasvagda.

Ali ovde je jedan umetnik. On želi da vam naslika najsanjalčkiji, najsnenovitiji, najmirniji, najčarobniji kraj romantičnog predela doline Sako. Koji će elemenat upotrebiti on kao glavni? Tamo stoje dva drveta, svako šupljeg stabla, kao da su unutra kakav pustinjak i raspeće; ovde spava livada; tamo spava stoka; a dalje od one tamo kolibice diže se dremljiv dim. Duboko u udaljenom šumskom kraju krivuda vijugav put, dosežući do planinskih ograna što sve nadvisuju i mada onaj bor otresa svoje uzdahe, kao lišće, na ovčarevu glavu, sve bi to bilo uzalud dok se ovčarevo oko ne bi uprlo u čarobnu reku pred njim. Idite i posetite prerije u junu, kada desetinama i desetinama milja gazite do kolena kroz tigraste lijane – koje to draži tu još nedostaje? Vode! – Ni kapi vode tamo nema! Da u vodopadu Nijagare pada pesak mesto vode, da li biste vi putovali hiljade milja da ga vidite? Zašto li je siromah pesnik iz Tenesija, kad je ono iznenada primio dve pune šake srebra, razmišljao da li da kupi sebi kaput, koji mu je bio i te kako potreban, ili da svoj novac uloži u pešačko putovanje do žala u Rokaveju? Zašto gotovo svaki jak i zdrav dečak, sa jakim i zdravom dušom, pre ili posle luduje za tim da ide na more? Zašto ste na svom prvom putovanju i vi sami osetili takvu neku tajanstvenu drhtavicu kad su vam prvi put rekli da se i vi i vaš brod nalazite van dogleđa zemlje? Zašto su stari Persijanci more držali za svetinju? Zašto su Grci moru dali zasebno božanstvo, rođenog brata Zevsova? Izvesno da to nije bez nekog značenja. A još je dublje značenje one priče o Narcisu, koji je zato što nije mogao da dohvati onu mirnu sliku što ga je mučila, a koju je video u izvoru, skočio u nj i utopio se. Ali istu sliku i mi vidimo u svim rekama i okeanima. To je slika nedohvatljive utvare života; i tu je ključ svemu tome.

I tako, kad kažem da sam svikao da idem na more kad god mi se počnu oči zamagljivati i kad isuviše počnem osećati svoja pluća, ne mislim da se iz toga ima zaključiti da ja ikad idem na more kao putnik. Jer da biste išli kao putnik, morate bezuslovno imati kesu, a kesa je samo običan dronjak sem ako u njoj imate

nešto. Uz to, putnici dobijaju morsku bolest, postaju svađalice, ne spavaju noću, ne uživaju lično bogzna koliko, po opštem pravilu. Ne, nikada ja ne idem kao putnik; niti pak ja, mada sam priličan morski vuk, ikad idem na more kao komodor, ili kao kapetan, ili kao kuvar. Ostavljam ja slavu i čast takvih službi onima koji ih vole. Što se mene tiče, mrzim iz dna duše sve uvažavano, poštovano rintanje, muke i kubure, ma koje vrste bile. Ja samo gledam sebe koliko mogu, a ne brinem se o brodovima, barkama, jedrenjacima, škunama,⁸ i šta ti ja tu znam. A što se tiče toga da ja idem kao kuvar – mada priznajem da ima dosta dike u tome, pošto je kuvar neka vrsta oficira na brodu – ipak, nekako, nisam želeo da pečem živinu na ražnju, mada, kad je ona već ispečena, pametno premazana maslacem i smišljeno posoljena i zabiberena, nema toga ko bi sa više poštovanja, da ne rečem sa dubljim uvažanjem, govorio o živini pečenoj na ražnju nego što ja govorim. Zbog idolopokloničke zaljubljenosti starih Misiraca u ibise⁹ sa ražnja i pečene nilske konje, vi gledate mumije tih stvorenja u njihovim ogromnim pekarnicama, u piramidama.

Ne, ne, kad se ja otisnem na more, odlazim kao običan mornar, pravo dole u kaštel, pa visoko gore do kraljevske jabuke na vrhu jarbola. Istina, rado me poslom šalju tamo-amo i teraju me te skačem s balvana na balvan kao skakavac po majskoj livadi. I u početku ova je stvar dosta neprijatna. Dira to čoveka u ponos, naročito ako ste vi iz kakve stare poznate porodice, Van Renselar, ili Randolph, ili Hardikanjut; a više nego sve drugo, ako ste, baš pre nego što ćete zavući ruku u lonac s katranom, bili gospodin seoski učitelj, te su čak i najviši dečaci morali pred vama da stoje sa strahopoštovanjem. Jak je to prelaz, uveravam vas, od učitelja do mornara; zahteva da se dobro skuva Seneka i stoici¹⁰ da biste

⁸ Jedna vrsta broda.

⁹ Vrsta močvarne ptice. Drevni Egipćani smatrali su je svetom, jer je dolazila zajedno sa plodonosnom poplavom reke Nil.

¹⁰ Seneka (4. g. pre n. e. – 65. g. n. e.) – rimski filozof i pisac tragedija; stoici – naziv za filozofe predstavnike stoicizma – filozofskog učenja stoičke škole, čiji je osnivač Zenon iz Kitiona.

se osposobili da se na to samo nasmešite i da to podnesete. Ali i to sve prođe s vremenom.

Šta je s tim ako mi kakav pomorsko-kapetanski tvrdica naredi da uzmem metlu i da pometem palubu? Koliko teži takva jedna nedostojnost, merena, mislim, na terazijama Novoga zaveta? Smatrate li vi da arhanđel Gavriilo misli nešto gore o meni zbog toga što se ja brzo i sa poštovanjem pokoravam tome starom tvrdici u ovom posebnom slučaju? Ko nije rob? To vi meni recite. E pa, onda, ma šta da mi naređuju po brodu stari kapetani – ma kako me oni pesničili i bubotali tu i tamo – moje je zadovoljstvo u tome što znam da je sve to na svome mestu; da je i svako drugi, ovako ili onako, uslužen gotovo na isti način – to jest u pogledu fizičkom ili metafizičkom; i tako to opšte bubotanje ide redom unaokolo, i svi rabotnici imaju da trljaju jedan drugom plećke i da budu zadovoljni.

I opet vam kažem, ja uvek idem na more kao mornar, jer ljudi smatraju za dužnost da me plaćaju za moj trud, dok nikad ne plaćaju putnicima ni jedne jedine pare, koliko sam ja ikada čuo o tome. Naprotiv, sami putnici moraju da plaćaju. A u tome leži sva razlika u svetu između plaćati i biti plaćen. Taj postupak plaćanja možda je najnezgodnija kazna što su nam ona dva lopova u rajskom voćnjaku ostavila u nasleđe. Ali *biti plaćen* – šta se još s tim može uporediti? Ugladnena hitrina s kojom čovek prima novac zbilja je za čuđenje, s obzirom na to da mi tako ozbiljno verujemo da je novac koren svih zemaljskih zala i da ni na koji način parajlija čovek ne može ući u raj. Ah, kako se mi veselo predajemo svojoj propasti!

Najzad, ja uvek idem na more kao mornar zbog zdravog vežbanja i čistog vazduha na prednjoj palubi. Jer kako u ovome svetu mnogo više duvaju vetrovi sa pramca nego sa krme (to jest ako se nikad ne ogrešite o Pitagorinu teoremu), to komodor na zadnjoj palubi većinom dobija vazduh iz druge ruke, od mornara sa prednje palube. On misli da ga on prvi udiše, ali nije tako. Gotovo na isti način narod vodi svoje vođe i u mnogim drugim stvarima kad vođe to veoma malo i slute. Ali otkuda to da ja sad, pošto sam

više puta mirisao more kao trgovački mornar, uvrtime sebi u glavu da idem na put na kitarici; na to može da odgovori bolje nego iko drugi onaj nevidljivi policajac suđaja koji stalno motri na mene, krišom me uzastopce prati i utiče na mene na neki neobjašnjiv način. A sumnje nema, odlazak moj na ovo kitolovno putovanje sačinjavao je deo veličanstvenog programa providenja, koji je bio načinjen mnogo ranije. On je ušao kao neka vrsta kratke međuigre i solo tačke između mnogo dužih predstava. Ja smatram da je taj deo programa morao glasiti nekako ovako:

*„Veličanstveni borbeni brod za predsedništvo
Sjedinjenih Država“*

„KITOLOVNO PUTOVANJE NEKOG ISMAILA“

„KRVAVA BITKA U AVGANISTANU“

Mada ne mogu da kažem zašto je bilo tačno tako da su mi ove rediteljke pozornice, suđaje, odredile da igram bednu ulogu u jednom kitolovnom putovanju, dok su drugima dodelile veličanstvene uloge u velikim tragedijama i kratke i lake uloge u prijatnim komedijama, pa vesele uloge u farsama – mada ne mogu da kažem zašto je to bilo baš tako, ipak, sad kad se setim svih okolnosti, mislim da mogu malo da prozrem u podstreke i pobude koji su me, pošto su mi lukavo bili predstavljani svakojako prerušeni, naveli da se zabavim igranjem uloge koju sam odigrao i, štaviše, zavarali me opsenom da sam ja to sam izabrao svojom bespredrasudnom slobodnom voljom i oštroumnim razmišljanjem.

Najglavnija od svih pobuda bila je veličanstvena pomisao baš na samoga velikoga kita. Takvo jedno užasno i tajanstveno čudovište pobuđivalo je svu moju radoznalost. A zatim, divlja i daleka mora po kojima je on valjao svoju telesinu kao ostrvo, neizrecive opasnosti od kita, kojima se imena ne znaju – sve je to, uza sva čuda o patagonskim prizorima i zvucima, pripomoglo da me baci u naručje moje želje. Za druge ljude možda takve stvari ne bi bile povod; ali što se mene tiče, mene muči neki večni svrab za veoma udaljenim stvarima. Volim da brodim neznanim morima i da se

iskrcavam na divljačkim obalama. Nije mi nepoznato ono što je dobro, te brzo opazim užas i mogu čak da budem druževan s njim – kad bi me samo pustili – pošto samo koristi čoveku kad se prijateljski ophodi sa svim stanovnicima onoga mesta gde stanuje.

I tako, zbog svih tih stvari, kitolovno je putovanje bilo dobrodošlo; velika vrata sa ustave sveta čudesa naglo se širom otvoriše i u divljim slikama uobrazilje koje su me navodile na moju nameru, sve po dva i dva zaploviše u najskriveniji deo moje duše kitovi u beskrajnim nizovima, a posred srede njihove – neka veličanstvena zamumuljena utvara, kao kakav snežni breg u vazduhu.

DRUGA GLAVA

ŠARENA PUTNIČKA TORBA

Strpao sam košulju-dve u svoju staru šarenu putnu torbu, tutnuo je pod pazuh i krenuo za Rt Horn¹¹ i Tihi okean. Ostavivši dobri stari grad Menhetn, propisno sam stigao u Nju Bedford. Bilo je to u subotu nanoć, u decembru. Mnogo sam se razočarao kad sam saznao da je mali poštanski brod za Nantaket već bio otplovio, i da sve do idućeg ponedjeljka nema načina da se stigne u to mesto.

Kako većina mladih kandidata za muke i nevolje kitolovstva zastaju u tom istom Nju Bedfordu da se odatle ukrcaju za svoje putovanje, može se isto tako ispričati da ja, jedan jedini, nisam ni pomišljao da uradim tako nešto. Jer ja sam se rešio da ne putujem drugim brodom sem nantaketskim, zato što je bilo nečeg izvrsnog, puno veselog, u svemu što je bilo u vezi sa tim starim čuvenim ostrvom koje mi se čudesno svidelo. Sem toga, mada je Nju Bedford u poslednje vreme postepeno bio monopolisao poslove kitolovstva, i mada je u tome poslu jadni stari Nantaket danas daleko iza njega, ipak je Nantaket bio njegov veliki prvi prethodnik – Tir ove Kartagine – mesto gde je prvi mrtvi američki kit bio izbačen na obalu. Odakle su ako ne iz Nantaketa prvi put

¹¹ Rt Horn ili Kap Horn – istureni rt na kraju Ognjene zemlje, čuven po burama i vetrovima koji tu vladaju. Nekada se strahovalo od plovidbe ovim vodama.